

פרק א'

תמצית ההתפתחויות

המשק העולמי: בשנת 2011 הואט קצב הצמיחה של המשק העולמי: המשקים המפותחים צמחו בקצב איטי של 1.6%, בעוד שהמשקים המתפתחים המשיכו לצמוח בקצב מהיר יחסית, 6.2%. ברביע הראשון של השנה נמשכה מגמת ההתאוששות של העולם מהמשבר, וחלק מהבנקים המרכזיים העלו את הריבית; לעומת זאת במחצית השנייה החמיר המשבר הפיננסי באירופה, והביא להורדות חדות של תחזיות הצמיחה בעולם. בשוקי האג"ח נוצרו פערי תשואות משמעותיים בין מדינות הנתפסות כמסוכנות לבין מדינות "העוגן" - גרמניה, יפן וארצות הברית - בהן הריביות הארוכות נמצאות בשפל היסטורי. שערי המניות ירדו השנה במדינות רבות בעולם - לאחר מגמת עלייה בשנים 2009 ו-2010 - תוך תנודתיות רבה.

המשק הישראלי: צמח השנה בקצב מהיר של 4.7%, תוך גידול מהיר של ההשקעות וירידה באבטלה. עם זאת התמתן קצב הצמיחה במחצית השנייה של השנה, תוך האטה בצמיחת הצריכה הפרטית והיצוא והתמתנות האינפלציה. המדיניות המוניטרית במהלך השנה הגיבה על השינויים באינפלציה ובסביבת הפעילות: בראשית השנה הועלתה הריבית ל-3.25%, אך עם התגברות החשש ממשבר באירופה הופסק תהליך העלאת הריבית, והחל מאוקטובר היא הורדה. שערו של השקל פוחת השנה, לאחר מגמת ייסוף ממושכת, על רקע הרעה בחשבון השוטף וצמצום פעילותם של תושבי חוץ בשוק השקלי. כתוצאה מכך הפחית בנק ישראל השנה את רכישות מטבע החוץ, עד לעצירה מוחלטת. בשוק ההון המקומי נרשמה הרעה, לאחר שנתיים של מגמות חיוביות, ומדדי המניות ירדו, בדומה למקביליהם בעולם. פרמיית הסיכון במגזר העסקי עלתה, והשתקפה במירווחי אג"ח החברות בכל הדירוגים ובכל הענפים.

על רקע ההרעה בסביבה העולמית, עלתה השנה במידה מסוימת רמת הסיכון של המערכת הבנקאית בישראל. יחד עם זאת המערכת הבנקאית איתנה ויציבה, כפי שמתבטא גם במבחני הקיצון שנערכו בפיקוח על הבנקים.

- **תיק האשראי וסיכון האשראי:** בשנת 2011 עלה סיכון האשראי של המערכת הבנקאית, וזאת בגלל עליית הסיכון של החברות במשק, על רקע הירידות בשוקי ההון וההאטה בפעילות המקומית במחצית השנייה של השנה. יחד עם זאת, רמת הסיכון של החברות נמוכה מאשר במהלך משבר 2008. ריכוזיות הלווים בתיק האשראי נותרה גבוהה, וקבלה ביטוי מהותי בתוצאות מבחני רגישות שערך הפיקוח על הבנקים. על רקע זה נקט הפיקוח צעדים שנועדו לצמצם את סיכון הריכוזיות הפוטנציאלי בתיק האשראי הבנקאי באמצעות החמרת המגבלות החלות על החבות של לוואי ושל קבוצת לוויים ובאמצעות החלתן גם על חשיפה לתאגידי בנקאיים. יתרת סיכון האשראי התרחבה השנה בשיעור של 3% בלבד, וקצב גידולה הואט במחצית השנייה של השנה.

- **האשראי לדיור:** יתרת סיכון האשראי לדיור גדלה בשנת 2011 בשיעור של 9%, והסתכמה בכ-215 מיליארדי ש"ח ברוטו, התפתחות האשראי לדיור לאורך השנה לא הייתה אחידה: במחצית הראשונה נמשך הגידול המהיר של השנים האחרונות, ואילו במחצית השנייה הואט משמעותית קצב הגידול של היקף המשכנתאות החדשות, אף כי רמתן נותרה גבוהה. ההאטה בגידול של המשכנתאות החדשות מקורה בירידת הביקוש לדיורות, על רקע המשך המעורבות הרגולטורית.

- **ענף הבינוי והנדל"ן:** השנה גדלה חשיפתם של הבנקים לענף הבינוי והנדל"ן בשיעור של 5%. חשיפתם הגבוהה של הבנקים לענף מתבטאת בכך שמרביתם נמצאים קרוב למגבלת החבות הענפית, 20%, שמעבר לה החבות נחשבת לחריגה. נוסף על כך עלתה רמת הסיכון של החברות בענף, והיא משתקפת בשיעור הפרשות גבוה. עדות נוספת לרמת הסיכון הגבוהה של הענף ניתן למצוא בתשואות הגבוהות של אג"ח החברות בענף. בשנים האחרונות הגדילו חברות אלו את המינוף שלהן במידה משמעותית, תוך גיוס מקורות בשוק ההון, וחלקן נסחרו בסוף השנה בשיעורי תשואה גבוהים מ-12%.

- **סיכון המדינה:** בעקבות משבר החובות באירופה עלה הסיכון הכרוך בחשיפה של הבנקים למדינות זרות. יחד עם זאת החשיפה הישירה למדינות אירופה שבסיכון גבוה זניחה, והחשיפה למוסדות פיננסיים זרים אינה זניחה, אולם היא אינה מסכנת את יציבות המערכת הבנקאית. השנה המשיכו הבנקים לפעול להקטנת חשיפתם לחו"ל - צמצום השקעותיהם באג"ח של מוסדות פיננסיים זרים והקטנת חשיפתם ללווים שעיקר פעילותם בחו"ל.
 - **סיכון הנזילות:** בשנת 2011 המשיכו הבנקים לשמור על נזילות גבוהה יחסית, ורמתה אף עלתה לעומת השנה הקודמת. רוב הבנקים הגדילו השנה את יתרת הנכסים הנזילים שבידיהם, על רקע המשך אי-הוודאות הכלכלית והפיננסית בעולם, וכן כחלק מהיערכותם ליישום הנחיות באזל III לגבי דרישות ההון וסיכון הנזילות. המקורות של הבנקים בישראל נשענים בעיקר על פיקדונות הציבור, ולא על שווקים בין-בנקאיים ושווקים פיננסיים, ולכן סיכון הנזילות בהם נמוך בהשוואה בין-לאומית.
 - **הלימות ההון:** יחס הון הליבה נותר השנה ללא שינוי מהותי ועמד על 7.9% - נמוך בהשוואה למדינות אירופה. בפיקוח על הבנקים ובמערכת הבנקאית נערכים לקראת יישום הנחיות באזל III, שעיקרן הגדרה-מחדש של רכיבי ההון, הגדלת יחס הון הליבה, חיזוק כיסוי הסיכון וחיזוק דרישות הנזילות. בדומה לנעשה במספר מדינות בעולם, פרסם המפקח על הבנקים במאסר 2012 הנחיות מעודכנות לגבי יחסי הון ליבה מינימליים. על פי הנחיות אלה נדרשים כל התאגידים הבנקאיים לעמוד ביחס הון ליבה מינימלי של 9% עד ליום 1.1.2015, והבנקים "לאומי" ו"הפועלים" נדרשים להגדיל את יחס הון הליבה המזערי בנקודת אחוז אחת ולהגיע עד ליום 1.1.2017 ליחס של 10%. יעדי הון הליבה שנקבעו גבוהים מהנדרש בבאזל III, ותקופת היישום שלהם קצרה יותר. מהלך זה צפוי לחזק את עמידותם של הבנקים ואת יכולתם לספוג הפסדים בעתות משבר. יש לציין, כי לצורכי מדידת הלימות ההון הבנקים הישראליים מיישמים את הגישה הסטנדרטית; על פיה נכסי סיכון האשראי משוקללים באופן שמרני יותר מאשר בבנקים המובילים ברוב מדינות אירופה, אשר מיישמים את גישות המודלים הפנימיים.
 - **התוצאות העסקיות:** התוצאות העסקיות של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות היו השנה טובות יחסית, וזאת על אף ההאטה בפעילות המקומית, שנרשמה בעיקר במחצית השנייה של השנה. סך הרווח הנקי הסתכם בכ-7 מיליארדי ש"ח, והתשוואה להון הגיעה ל-10.2%, בדומה למוצע של העשור האחרון. רווחי הקבוצות ורווחיותן הושפעו השנה לחיוב בעיקר משינויים בחוקי המיסוי - שהביאו, באופן חד-פעמי, לירידה משמעותית של הוצאות המס וכן מהתרחבות מסוימת של פעילותן הבנקאית, על רקע הצמיחה במשק המקומי. עם זאת, ההרעה בשווקים הפיננסיים, בעיקר במחצית השנייה של השנה, פגעה בהכנסות משוק ההון.
- מבחני הקיצון שהפיקוח על הבנקים ערך השנה כללו מגוון רחב של תרחישים וסוגים שונים של מבחנים, בהם מבחן קיצון מקרו-כלכלי, שבוצע לראשונה, ותוצאותיו הובאו בחשבון במסגרת הערכת יציבות המערכת הפיננסית בישראל על ידי משלחת ה-FSAP¹. מבחנים אלו מלמדים כי מערכת הבנקאות שומרת על עמידותה, ויחס הלימות ההון הממוצע במערכת נותר מעל המינימום הנדרש בהתממשות תרחיש קיצון. יחד עם זאת הדגישו התוצאות מוקדי סיכון שונים בבנקים, ואת הצורך בהמשך חיזוקו של הון הליבה.

¹ (FSAP (Financial Sector Assessment Program). ההערכה בוצעה על ידי קרן המטבע הבין-לאומית בנובמבר 2011. ניתן לראות את תוצאות מבחן הקיצון המקרו כלכלי ב-"Israel: Technical Note on Stress Test of the Israel Banking, Insurance and Pension Sectors", אפריל 2012.

לוח א'-1

מדדים מרכזיים על מערכת הבנקאות, המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, דצמבר 2001 עד דצמבר 2011

התשואה המתואמת לסיכון (RAROC)	התשואה להון - ROE (אחוזים)	יחס הון חלבה	התשואה לרכיבי הסיכון (אחוזים)	התשואה להון (אחוזים)	יחס האשראי לפיקדונות	יחס הנכסים הנוצלים ³ להתחייבויות ⁴ הנוצלות ⁴	יחס ההוצאה השנתית להפסדי אשראי לסך האשראי לציבור ² (אחוזים)	יחס השינוי שיעור השינוי בתיק האשראי הבנקאי ¹ (אחוזים)	יחס האשראי לתוצר ¹ (אחוזים)	פער התשואות הממוצע בין אג"ח של הבנקים לאג"ח ממשלתיים (MV/BV)	יחס ערך השוק לערך בספריים (MV/BV)	שנה
0.1	5.8			9.4	0.81		0.9	16.1	98.7	0.8	0.8	2001
-0.2	2.8			9.9	0.83	0.42	1.3	-3.0	103.2	0.8	0.6	2002
0.3	8.4			10.3	0.82	0.41	1.1	0.2	98.9	0.7	0.8	2003
0.8	13.2			10.7	0.80	0.41	0.9	4.7	94.7	0.8	1.0	2004
1.0	13.9			10.7	0.82	0.42	0.7	8.5	92.2	0.7	1.4	2005
1.0	17.3			10.8	0.80	0.38	0.5	7.4	89.9	0.6	1.3	2006
0.8	15.6			11.0	0.85	0.29	0.3	10.3	92.5	1.1	1.2	2007
-0.1	0.3			11.2	0.90	0.27	0.7	7.8	97.0	1.9	0.6	2008
0.4	8.8			13.7 ⁵	0.86	0.38	0.7	-5.6	90.1	1.7	1.1	2009
				7.9	13.6 ⁶							
0.5	9.8			14.0	0.91	0.32	0.4	6.3	90.8	1.7	1.1	2010
0.5	10.2			14.0	0.89	0.37	0.4	2.7	90.7	1.5	0.7	2011

(1) נמודד ביחס לאשראי נטו.
 (2) עד דצמבר 2010 - האשראי לציבור נטו ; מדצמבר 2011 - האשראי לציבור ברוטו.
 (3) הנכסים הנוצלים כוללים מזומנים ופיקדונות בבנק ישראל ובבנקים שהזמן עד למועד פירעונם המקורי הוא עד 3 חודשים ואיגרות חוב ממשלתיות.
 (4) ההתחייבויות הנוצלות כוללות את סך הפיקדונות שזמן פירעונם המקורי הוא עד 3 חודשים.
 (5) מחושב בהתאם לכללי באזל I.
 (6) מחושב בהתאם לכללי באזל II.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בנק ישראל, דוחות כספיים לציבור, דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

